

magát Vid mester — az apát beleegyezésével — e bibliának elzálogosítására, ha azt az egyház nem egyik ősenek ajándékából bírná? — Az admonti könyvtár e remek darabjának az volt a sorsa, hogy a csatári apátság ugyanazon nemzetség egy tagja révén veszítse el, a melynek alapítását és e kincsét is köszönheté.

A Gutkeled-nemzetség neve és emléke annyiszor és oly különböző formában fűződik e bibliához, hogy e nevet teljes joggal viselheti. A Gebhard-féle admonti hagyomány a Gutkeled-nemzetség monostorának régibb jogai mellett immár tarthatatlan.

A BÉCSI EGYETEM KÖZÉPKORI MAGYAR ANYAKÖNYVE.

DR. SCHRAUF KÁROLYTÓL.

(Két melléklettel.)

A IV. Rudolf osztrák herczeg által 1365-ben alapított bécsi egyetem statutumai a négy egyetemi nemzet között a magyar nemzetnek külön helyet jelöltek ki.

A *Natio Hungarica*, mely a magyarokon kívül az egyetem lengyel, cseh, morva és görög nemzetiségű hallgatóit is magába foglalta, az egyetem alapításától kezdve igen sok tagot számlált, kiknek neveit külön anyakönyvbe igtatta be. Első anyakönyve azonban idők folyamán elveszett s a legrégebb anyakönyv, a «Nova matricula» 1453-tól kezdődik.

A magyar művelődéstörténet egyik érdekes fejezetének, az egyetemi iskolázásnak e becses kútforrása eredeti példányban ma-

nemzetségből eredő Buthkay, Ráskay és Márky családok férfitagjait Zemplén, Szatmár, Ung, Szabolcs és Zala megyékben birt ősi javaikban megerősíti. A zalai ősi birtokok: *Csatár*, Ötvösfalva, Bothfalva és Apáti. V. ö. Turul. 1893. 147. l. Wertner i. h. 270—277. l. a nemzetség zalai birtokairól semmit sem tud.

radt reánk a Natio Hungarica levéltárában. Tartalmát behatóan ismertette Fraknoi Vilmos a «Magyarországi tanárok és tanulók a bécsi egyetemen» című akadémiai értekezésében, s e sorok írója egész terjedelmében szándékozik közzétenni a «Magyarországi tanulók külföldön» című vállalatban, mely a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában lát napvilágot.

A jelen közlemény e kézirat bibliografiai ismertetésének van szána, s nem érdektelen adalékkal reméli gyarapíthatni a hazai művelődéstörténeti kútfők sorozatát.

A «Liber Nationis Hungaricae I.» című ívrétű, 41 × 29 cm. nagyságú kézirat préselt fehér disznóbőrrel bevont erős fatáblákba van kötve. A kötés nem eredeti, a XVI. század végéről, vagy a XVII. század elejéről származik; két igen egyszerű, minden díszítést nélkülöző vaskapocscsal van ellátva. Anyaga erős papiros, mely közé néhány hártylevél van, középkori szokás szerint páronként beekelve. A papiros a 155. levélig egyszerű körbe zárt, stilizált mérleget ábrázoló vízjeggyel van ellátva. A 156—168. lapok különböző minőségűek és később lettek a kézirathoz hozzákötve. A kötet elején a levelek alsó szélei erősen meg vannak rongálva, több helyen be vannak szakítva, helyenkint javítást tüntetnek fel. E javításokra maga az eredeti papiros lett felhasználva, melyet a könyvkötő egyszerűen az üres levelekből metszett ki, mint azt a kifolozott sarkok rubrikáinál észlelhető rendetlenség mutatja.

A kötet 148 papir-, 9 hártylevélből áll, az összes levelek száma tehát 157. A kimetszett levelek látható nyomai és a legrégebbi lapszámozás azonban arra vallanak, hogy a levelek száma eredetileg nagyobb volt, s 12 levél hiányát tényleg ki lehet mutatni.

A legrégebbi lapszámozás magától a rubricatortól származik, ki a legelső hártylevél mellőzésével az első papir-levéltől a 60-ikig intenzív vörös számokkal jelölte meg a lapokat. E számozásból hiányoznak a 2—4., 11—13. és 24. levelek, s a könyvkötő elnézése folytán, a ki a kéziratot bizonyára nagyon rossz állapotban kapta kezébe, a többi lapok is rendetlenül lettek bekötve. Mai helytelen sorrendjük a következő: 1, 5—10, 14—16, 21—23, 17—20, 36, 37, 26—35, 25, 38—60. Itt végződik az első számozás; a második, XV-ik századbéli kéztől megkezdett és későbbi kezek által folytatott lapszámozás a 61. lapnál kezdődik és az egész köteten

végig megy, de több helyen áldozatul esett a könyvkötő által eszközölt metszésnek. Itt is hiányzik több levél: a 85., 86. és a 94—96.; némelyik a bekötésnél rossz helyre került, mint az a mai sorrendből (60., 66., 67., 61—65., 68—84., 87—93., 97—178.) látható. A legutolsó, vörös czeruzával végrehajtott lapszámozás láthatólag a mult századból származik s az volt rendeltetése, hogy a régi számozások hézagait kipótolja; de ez a szöveg helyes egymásutánja szempontjából semmi jelentőséggel nem bír s így fölösleges vele tovább foglalkoznunk.

A szöveg a régi számozás szerint 1^a l. [*O*]rdo et registrum contentorum in matricula presenti feliratú tartalomjegyzékkel kezdődik, de már a tulsó oldalon megszakad, mert a 2—4. levelek hiányoznak. E tartalomjegyzék vonalrendszere vörös tintával van meghúzva, s egy 30×20·5 cm. nagyságú, kettős vonallal keretezett hosszás négyszöget képez, jobbról egy hasábbal a lapszám bejegyzésére.

A Natio Hungarica 1414-iki statutumai az 5^a—13^b leveleket foglalják el. Írásuk öreg, szögletes gót minuscula; a rubrica mint az előbbinél; a fejezetek vörös alapon zöld, vagy megfordítva zöld alapon vörös initialisokkal kezdődnek, miknek semmi művészi becsük nincs. Annál inkább felhívja magára figyelmünket a kezdősor («Anno ab incarnatione domini . . .») pompás nagy *A* kezdőbetűje. Ez rózsaszínnel van a mintázatlan arany alapra festve; függőleges és keresztvonalait stilizált levéldisz ékíti. A betű belsejében az a jelenet látható, midőn Szent-László király, a Natio Hungarica védőszentje, a hölgy-rabló kun vitézt párbaiban megöli, mialatt a megszabadított leány elrablója ballábát hosszúnyelű csatabárddal levágja. A jelenet sárga és vörös virágokkal átszótt pázsiton folyik le, s a háttérben egy város fehér tornyai és falai válnak ki az égbolt sötétké szinéből. Az aranyalap négy szegletébe a Natio Hungarica-hoz tartozó magyar, cseh, lengyel és morva nemzetek országos címerei vannak elhelyezve. Az initiale keretének jobb felső és alsó csúcsából két kék- és két zöldszínű csúcsíves modorban stilizált levéldisz indul ki. A tempera színekkel festett kezdőbetű egész kivitele meglehetősen finom és elég jó állapotban maradt reánk.

A 15^b—18. lapokat a natio procuratoraira vonatkozó statutumok foglalják el. E szakasz nagy *C* kezdőbetűje («Cum quilibet procurator . . .») ugyanattól a kéztől származik, mely az előbbit fes-

tette, de nagyobb művészettel készült és jobban megtartotta üdőségét. Nagysága 103×81 cm.; színezése majdnem szürke a szürkén, kekes árnyalattal, arany alapon, mely finom, halvány aranyvonallakkal van díszítve. Ugyanily aranyvonalkák ékítik a kék hátteret, melyben egy idős és egy ifjú király egymással szemközt álló alakjai láthatók. Mindkettőnek koronás fejét fénykör övezi, kezeikben az ország almáját és a jogart tartják. Az idősebb hosszú zöld alsó köntös felett barna bélésű vörös palástot visel; az ifjúnak ruházata zöld palást fehér béléssel, vörös alsóruha és harisnya. Az öreg király felett a lengyel, az ifjabbik felett a cseh országos czimerek láthatók; de azért aligha tévedünk, ha Szent-István királyt és fiát, Szent-Imre herceget ismerjük fel bennök. A betű keskeny kék vonal által van bekerítve, melyből balról két gém felső teste emelkedik ki, kiindulási pontját képezve a lapszéli díszítésnek, mely kék, vörös és zöld színekben váltakozó modern levélékítményből, természetes színű rózsából és szarkaláb-virágból van összeállítva.

A 18^b — 19., 20^b, 21—23^b lapok üresek.

A 25—93^b lapokat anyakönyvi bejegyzések foglalják el, a különböző akadémikus fokozatok szerint csoportosítva. Ezek két-hasábosan vannak írva; egy-egy hasáb mérete 29×12 cm. A procuratorok s az állásuk szerint csoportosított scholarisok rubricái e sorrendben következnek:

25—27. l. Procuratores nationis hungarice ab anno MCCCCLIII.

Első név: (M) Agister Johannes Messingslor de Lewtschaw LIII.

27^b—31. l. Principes, prelati maiores et barones scolares.

31^b—32. l. Prelati minores scolares.

32^b—33^b. l. Doctores nobiles meriti supra baronatum. Ceteri doctores theologie, iuris vel medicine cum licentiatis eorundem.

34 l. (P) Principes, prelati maiores ac minores et barones, artium magistri.

34^b—40. l. Magistri artium cuiuscumque status siue conditionis infra baronatum et prelati (*így*) minores.

40^b—43. l. Baccalarii sacre theologie, iuris siue medicine, nobilium supremi aut medii status secularis siue spiritualis.

43^b—49. l. Scolares nobilium statum tenentes infra barones.

49^b—50. l. Principes, prelati maiores ac minores et barones baccalarii artium.

50^b—56. l. Baccalarii arcium nobilium statum infra barones tenentes.

56^b—61. l. Waccalarii artium simplices siue sub nobilium status non comprehensi.

61^b—93^b l. Scholares cuiuscumque facultatis sub nobilium status non comprehensi.

A 94—96^b lapok hiányoznak.

97—132. l. Acta procuratorum ab anno etc. LIII. (1453.)

Az anyakönyv e része az egyes procuratorok feljegyzéseit tartalmazza. Vonalrendszere ennél fogva már nincs kéthasábosan berendezve, hanem egy 30×19.5 cm. méretű, kettős vörös vonallal keresztezett hosszúságú négyzetet képez. Az utolsó feljegyzés a 133. levelen az 1603. évből származik.

133—168. l. Sequitur papirus cuiuscumque partis seu ordinis premissi defectus suppletionem. Ez utolsó lapok eredetileg az esetleges toldalékoknak voltak szánva, de nem rubrikálva, s hosszú ideig használatlanul maradtak, míg az 1513-ban választott procurator, Magister Ambrosius Sulzer, saját megválasztását nem jegyezte föl e helyre. Mások követték példáját, úgy hogy a tulajdonképeni betoldások helyett olyan bejegyzések kerültek ide, melyek részben a megelőző csoportba tartoznak, részint folytatják azt az 1629-ik évig. Csupán a 141. l. tesz kivételt, mely az anyakönyv mintájára, de halványabb vörös tintával, rubrikálva van és a baccalarii artium névsorát tartalmazza az 1519—21., 1526., 1546., 1549. és 1550. évekből.

A könyvet, mely főbb tartalma után *Matricula Nationis Hungaricae* címet visel, 1453-ban, Lőcsei Messingloer János mester procuratorsága alatt kezdték vezetni, midőn a régebbi, többé — fájdalom — nem létező anyakönyvben nem volt több hely a további beiktatások számára.

A 93. l. rendkívül érdekes tudósítást tartalmaz a *Matricula Nova* keletkezéséről és kiállítása költségeiről: Anno a nativitate domini nostri Ihesu Christi millesimo quadringentesimo quinquagesimo tertio, ego magister Johannes Messingloer de Lewtschaw, procurator estivalis, percepi, prout in antiqua matricula latius continetur, quatuordecim florenos auri Hungaricales. Item quinque solidos denariorum monete nigre. Item ladulam continentem pan-

num funeralem. Item hystoriam regis sancti Ladislai cum duabus clauibus. Item unam clauem ad almariam candelarum apud predicatores, continentem 24 candelas minores et 4 magnas nationis eiusdem. Item habui de intitulalibus (*így*) omnibus et singulis magistrorum, baccalariorum et scolarium decem solidos et quatuor den. Item habui pro candelarum exustione in funeralibus seu exequiis domini doctoris Polczmacher, prepositi condam Brün-nensis, quinque solidos denariorum. Item de candelis similiter pro exequiis comodatis condam Steffano Ostfy, arcium baccalario, nepoti episcopi Strigoniensis, tres solidos denariorum. Item ex parte candelarum ad idem comodatis duobus condam suppositis vigintiquatuor denarios missis per magistrum Michaelem de Sancto Nicolao.

Exposita: *Misi fieri hanc matriculam nouam iuxta plurimarum congregationum conclusiones et mandata, pro qua exposui primo pro papiro $\frac{1}{2}$ libr. 6 den. Item pro pergameno $\frac{1}{2}$ tal. Item illuminatori decem sol. Item pro scriptura, lineatura, registratione et laboribus 1 flor. Vngaricalem. Item illigatori pro laboribus et singulis attinentiis . . .* (az összeg nines kitéve).

Az anyakönyv ez időtől folyton a magyar egyetemi nemzet használatában állott. Minden újonnan választott procurator átvette azt hivataloskodásának kezdetén, megőrizte, s procuratorsága végén a Natio Hungarica többi vagyonával együtt átadta utódjának. Ez egész 1629-ig tartott így, a mikor a «*Matricula nova*» betölt s félretétetett, hogy helyet adjon egy új anyakönyvnek.

